

CHILELÄISTEN LASTEN ELÄMÄÄ KUVINA

Tuuliaana Tuomaala

Opinnäytetyö kevät, 2016

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK) +

lastentarhanopettajan virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Tuuliaana Tuomaala. Chileläisten lasten elämää kuvina. Helsinki, kevät 2016, 47 sivua, 1 liite.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK) + lastentarhanopettajan virkakelpoisuus.

Tämä opinnäytetyö on toiminnallinen produktio. Työ sisältää suunnitellun lapsilähtöisen valokuvaustoiminnan, raportin sen toteutumisesta ja opinnäytetyön arvioinnin. Opinnäytetyö tehtiin lastenhoitoa järjestävässä Casa de la Mujerissa Santiago de Chilessä. Opinnäytetyö toteutettiin 4–7-vuotiaiden lapsiryhmässä syys-, loka- ja marraskuussa 2014. Opinnäytetyön tavoitteena oli osallistaa varhaiskasvatusikäisiä lapsia valokuvaustoimintaan. Lapset kuvasivat kamerapuhelimilla Casa de la Mujerissa ja kertoivat kuvistaan. Lapsilla oli tarvetta toiminnalle, sillä heille ei ollut järjestettyä ohjelmaa. Opinnäytetyön oheistuotteena syntyi valokuvasivu internettiin (www.flickr.com/photos/130580855@N02/).

Lapset osallistuivat valokuvaukseen toivotusti Casa de la Mujerissa. Lapset valokuvasivat leikkejä, kavereita ja ympäristöään. Kuvista näki lasten löytävän iloa ja merkittäviä asioita yksinkertaisesta ympäristöstä. Valokuvaus toimi lapsen ilmaisukeinona. Lasten valokuvat ja puheet olivat tietoa lapsilta heidän todellisuudestaan ja ne kertoivat, mihin lapset kiinnittivät huomionsa. Lasten kuvista puuttuivat Casa de la Mujerin aikuiset. Valokuvien perusteella aikuiset jäivät lasten silmin taka-alalle.

Henkilökunnan aktivointi mukaan toimintaan olisi ollut työn kehittämisen kannalta tärkeää. Toisaalta valokuvaaminen toimi esimerkkinä työntekijöille erilaisesta toiminnan mallista lasten kanssa. Valokuvausprojekti lisäsi lapsen vuorovaikutusta ja kommunikaatiota. Kuvat toimivat myös viestinä vanhemmille lapsen päivästä. Valokuvaustoiminta antoi lapsille heidän tarvitsemaansa aikaa aikuiselta ja mahdollisuuden tulla kuulluksi.

Avainsanat: lapsen valokuvailmaisuus, lapsilähtöisyys, toiminnallisuus, osallisuus, lapsen näkökulma

ABSTRACT

Tuuliaana Tuomaala

The life of Chilean children in pictures

47p., 1 appendix. Language: Finnish. Helsinki, Spring 2016.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Bachelor of Social Services, Option in Education.

The thesis is a functional production. It contains a premeditated child-centered photography activity, a report of the realization of the project and evaluation of the thesis. The thesis was accomplished in a childcare providing facility of Casa de la Mujer in Santiago de Chile. The project was executed between September and November of 2014 with a Chilean children's group aged 4 to 7. The goal of the thesis was to participate children in photography activity. The children took pictures with cell phone cameras in Casa de la Mujer and they commented on their pictures. The project was welcomed because the children did not have organized activities at Casa de la Mujer. A website was created as a side product of the thesis (www.flickr.com/photos/130580855@N02/).

The children participated photographing activity in Casa de la Mujer. They photographed games, friends and surroundings. One can see from the pictures that the children find joy and important things from simple surroundings. Photographing worked as a tool of self-expression for the children. They produced the pictures and the stories themselves. The pictures showed what the children concentrated on. One aspect that rose from the pictures was the absence of the adults. According to the pictures, the interaction between the children and the adults was left on the background.

For the sense of improving the work it would have been important to have the staff more involved in the activity. On the other hand photographing worked as an example for the staff of a different working method with the children. The photographing project increased the communication and interaction. The pictures worked as a message of the daily life of a child to their parents. The photographing activity gave children much needed time to spend with an adult while offering an opportunity to be heard.

Keywords: child's expression by photographing, child-centered functionality, participation, child's aspect

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 LAPSILÄHTÖINEN VARHAISKASVATUS	7
2.1 Varhaiskasvatusikäinen lapsi	7
2.2 Lapsilähtöisyys	8
2.3 Osallisuus.....	10
2.4 Lapsilähtöisyyttä tukevia menetelmiä	11
3 VALOKUVAUS MENETELMÄNÄ	14
3.1 Valokuva.....	14
3.2. Lapsi kuvaajana	15
3.3 Mitä valokuvat kertovat.....	16
3.4 Älypuhelimella kuvaaminen.....	18
4 PRODUKTION TOTEUTUS.....	19
4.1 Produktion tavoite.....	19
4.2 Chile toiminataympäristönä	20
4.3 Casa de la Mujer	21
4.4 Produktion suunnitelma	24
4.5 Prosessin kuvaus	27
4.6 Lasten valokuvia ja ajatuksia.....	29
4.7 Prosessin arviointi ja palaute.....	37
5 POHDINTAA	39
LÄHTEET	43
LIITE 1: Autorizacion.....	47

1 JOHDANTO

Kulttuuri ja media keskittyvät aikuisten näkökulmaan ja maailmaan. Lapsi kuitenkin elää omassa maailmassaan aikuisten keskellä. Myös lapsille suunnattu kulttuuri on usein aikuisten luomaa. Maailma näyttää erilaiselta lapsen korkeudelta. Onko aikuisilla aikaa ja kiinnostusta pysähtyä kuuntelemaan lasta? Lapsilähtöisyydessä korostetaan lapsen näkökulman merkitystä ja tavoitellaan lapsen kokemusta. Lapsilähtöisyydessä lapsi on asiantuntija, jonka ehdoille toiminta pohjautuu. Lapset tulisi ottaa mukaan luomaan lasten omaa kulttuuria. Lapset itsessään rakentavat maailmaansa ja ovat luovia ja estottomia. (Roos 2015, 16.)

Valokuvaus on voimallinen tiedonvälityksen menetelmä, jota journalismi on pitkään hyödyntänyt. Sananlaskun mukaan kuva kertoo enemmän kuin sanat. Valokuvaus dokumentoi tapahtumia ja hetkiä nopeasti ja valokuvilla vahvistetaan sanan merkitystä. Elektroniikka kuuluu mielestäni myös lapsille. Huomioideni mukaan lapset kiinnostuvat aikuisten kännykkäkameroista ja kuvaavat niillä. Länsimaisissa päiväkodeissa valokuvausta on hyödynnetty jo jonkin aikaa ja myös kehitysmaissa lasten kanssa on tehty erilaisia valokuvausprojekteja. Tässä toiminnallisessa opinnäytetyössä valokuvausta kokeiltiin varhaiskasvatuskäisten lasten kanssa.

Opinnäytetyön tarkoitus oli osallistaa Casa de la Mujerin lapset lapsilähtöiseen valokuvaustoimintaan. Opinnäytetyö tehtiin vuoden 2014 syys-, loka- ja marraskuussa 4–7-vuotiaiden lasten ryhmässä. Opinnäytetyön ympäristö Casa de la Mujer oli lastenhoitoa ja naisten aktiviteettejä järjestävä toimitalo Santiagossa Chilessä. Lapsille Casa de la Mujerissa ei oltu järjestetty toimintaa. Valokuvaustoiminta tapahtui yhtenä päivänä viikossa ja lapset valokuvasivat ympäristöään kännykkäkameroilla. Lapset kuvasivat toisiaan ja ympäristöään. Lasten ottamat kuvat kertoivat lasten elämästä ja kokemuksista Casa de la Mujerissa. Opinnäytetyöstä hyötyivät lapset, sillä he saivat uuden ilmaisukeinon käyttöönsä. Valokuvat toimivat viestinä lapsilta vanhemmille ja kasvattajille. Valokuvaus lisäsi

vuorovaikutusta lasten ja aikuisten välillä. Valokuvatoiminta sopi varhaiskasvatusikäisille, jotka olivat kiinnostuneita ympäristöstään ja opettelivat itsenäistä toimintaa. Valokuvaajina ja havaintojen tekijöinä lapset ovat luovia, eivätkä sovi valokuvauksen tyypillisiin kaavoihin (Setälä 2012, 32).

Lapsinäkökulmalle on tarvetta, koska lapsia kuuntelemalla saamme arvokasta tietoa lapsilta itseltään sekä opimme tuntemaan lapsia (Roos 2015, 18). Lapsen osallisuutta tukevan vuorovaikutussuhteen nähdään pohjautuvan useille pienille asioille kuten kohtaamiselle, lapsen kuuntelemiselle ja lapsen turvallisuuden tunteelle (Wass & Valkonen 2011, 133). Lapsilähtöisessä valokuvatoiminnassa huomioitiin lasten toiminnan tarve ja osallisuus. Lapsille annettiin aikaa, sekä osoitettiin että oltiin kiinnostuneita lapsesta ja hänen asioistaan. Lapsen kuvia ja puheita tarkasteltiin yhdessä lapsen kanssa lapsen tarinaa kuunnellen.

Opinnäytetyöni teoriaosuudessa kerron varhaiskasvatusikäisistä lapsista, lapsilähtöisyydestä ja lapsilähtöisistä menetelmistä. Teorian valokuvausosiossa keskityn lapsen valokuvaukseen, valokuvien merkityksiin sekä mainitsen erilaisia valokuvauksessa käytettyjä menetelmiä. Projektin toteutumisesta kertovassa kappaleessa kerron toteutumisympäristöstä, avaan työni tavoitetta, suunnitelmaa ja sen toteutumista ja arvioimista. Kirjoitan työssäni myös lapsen kuvauskohteista ja mukana tekstissä on lasten ottamia valokuvia. Työni lopussa pohdinta osiossa mietin projektin toteutumista, omaa ammatillista kehittymistä sekä eettistä näkökulmaa.

2 LAPSILÄHTÖINEN VARHAISKASVATUS

2.1 Varhaiskasvatusikäinen lapsi

Varhaiskasvatusikäinen lapsi kasvaa ja kehittyy nopeasti. Lapsi opettelee uusia taitoja ja lapsen mielikuvitus laajenee. Lapsi tutkii ympäristöään ja on kiinnostunut näkemästään. Lapsen oivalluskyky kehittyy ja kielellinen oppiminen on nopeaa. Varhaiskasvatusikäinen on sitoutunut omaan näkökulmaansa ja hänen päättelyään ohjaa välitön havainto ympäristön tapahtumista. Ympäristön toiminnalla on suuri merkitys sille, miten lapsi kehittyy. Lapsen kehitykselle otollista on tukea lapsen mahdollisuutta tutkia, kokeilla ja kuvitella. Lapsen henkilökohtaisista ominaisuuksista riippuu se, minkälaiseen toimintaan lapsi hakeutuu. On tärkeää tukea toimintaa, joka kehittää lapsen motoriikan taitoja, keskittymistä, luovuutta ja kekseliäisyyttä. (Ahonen ym. 2006, 20–21 & 59.)

Varhaiskasvatusikäinen lapsi kiinnostuu lähiympäristöstään. Lapsen ajattelun kehittyessä hän oivaltaa uusia asioita, jotka pohjautuvat havaintoihin. Lapsen havaintotoiminnan kehittämiseksi on tärkeää, että lapsi saa näköaistiinsa perustuvia tehtäviä. Tehtävät haastavat lapsen tutkimaan ympäristöä. Ajatteluun, ilmaisuun ja kielelliseen kehitykseen lapsi saa tukea keskustelemalla näkemästään. Kuvista kertoessaan lapsi joutuu sanoittamaan ajatuksiaan. Lapsen emotionaalille kehitykselle on hyväksi, että lapsi voi ilmaista itseään erilaisin ilmaisukeinoin. Varhaiskasvatusikäinen lapsi tahtoo kokeilla uusia asioita ja opetella itsenäisesti taitoja. Lapsi myös ihailee aikuisia ja ottaa heistä mallia. (Kahri 2003, 35–38.)

Vuorovaikutus lisääntyy ja kehittyy varhaiskasvatusiässä. Lapsi hakeutuu leikkeihin, toimintaan ja kontakteihin toisten lasten sekä aikuisten kanssa. Varhaiskasvatusikäinen lapsi tarvitsee aikuisen tukea ja rohkaisua. Lapsi nauttii toimimisesta ryhmässä ja kaverit tulevat yhä tärkeämmiksi. (Kahri 2003, 38–39; Koivunen & Lehtinen 2015, 129–131.) Toisten lasten kanssa toiminen lisää lasten

välisiä sopimisen taitoja ja kommunikointia. Leikeistä kertominen ja puhuminen edistävät lapsen kielellistä kehitystä. (Ahonen ym. 2006, 59.)

Lapset yksilöinä ilmaisevat itseään eri tavoin. On tärkeää, että lasten erilaiset tarpeet huomioidaan ja toimintaa kehitetään sen mukaan. Lapsi nauttii käsillä tekemisestä ja tahtoo nähdä työnsä tuloksen. Vapaa, itsenäinen ja luova toiminta ovat lapselle yleensä mieluista. Askartelu, liikunta, taiteet, musiikki, leikit ja draama ovat lapselle sopivia aktiviteettejä ja toimivat myös itseilmaisun keinoina. Lasten kehitys on aina yksilöllistä ja jokainen lapsi kehittyy omassa tahdissaan. (Mucca 2009, 16–17.)

Visuaalinen hahmottaminen ja tarkkaavaisuus kehittyvät huomattavasti noin kuuden vuoden iässä. 5-6-vuotiaan lapsen puhekyky alkaa muistuttaa aikuisten puhetta ja sanavarasto kasvaa nopeasti. Lapsi puhuu ymmärrettyä kieltä ja keksii satuja jo itse. (Kahri 2003, 35; Koivunen & Lehtinen 2015, 148–156.) Kuusivuotias lapsi osaa toimia annettujen ohjeiden mukaan. Hän on tiedonhaluinen, osaa vastata kysymyksiin ja puhua omalla vuorollaan. Tämän ikäiset lapset haluavat liikkua ja leikkiä toisten lasten kanssa ja tarvitsevat mielekkäitä harjoittelua vaativia tehtäviä. (Kahri 2003, 35–36.)

2.2 Lapsilähtöisyys

Varhaiskasvatuksen tarkoituksena on tarjota lapsille heidän kasvuaan vastaavaa toimintaa, joka tukee lapsen kehitystä (Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos 2015). Lapsilähtöisessä varhaiskasvatuksessa lapsen kehitystä tuetaan lapsen näkökulmasta ja lapsen omasta toiminnasta lähtien. Lapsen kuuleminen, näkeminen ja arvostaminen ovat lapsilähtöisyyttä. Lapsilähtöisyys on lapsesta lähtevää toimintaa, mielenkiintoa tai asioiden tarkastelua. (Medialeikki i.a.1–2) Lapsilähtöisyydessä lapsi on aktiivinen yksilö, jonka kokemukset, osaaminen ja kertomukset ovat toiminnan lähtökohta. Lapsi oppii ilmaisemaan itseään itsenäisesti ja muiden kanssa yhdessä toimien, kun lasta tuetaan yksilöllisesti. Lapsen maailman jäsentäminen ja itsetuntemus vahvistuvat, kun hän saa oikeanlaista tukea. (Karlsson 2000, 49.)

Lapsilähtöisessä lapsikäsitksessä lapsi on lapsi, eikä kehitysvaiheessa aikuisuuteen matkaava yksilö. Aikuisen kannattaa tutustua lapseen, sillä lapsuus on arvokas vaihe. Lapsen oikeutta lapsuuteen tulee vaalia. Lapsilähtöisyydessä lapsen osallisuutta tuetaan ja toimintaa suunnitellaan lasten kanssa yhdessä. Lapsi on mukana toiminnassa, niin että lapsen kokemukset otetaan huomioon ja niitä hyödynnetään. Lapsilähtöisessä toiminnassa hyödynnetään erilaisia menetelmiä ja löydetään niiden mahdollisuudet. (Medialeikki i. a., 1–2) Kokemukseni mukaan eräs päivähoitolle tyypillinen piirre on, että aikuiset suunnittelevat ja aikatauluttavat toiminnan kuuntelematta lasta.

Lapsilähtöisessä ajattelussa aikuisen tulee olla läsnä, sillä lapset huomaavat onko aikuinen kiinnostunut lapsesta. Lapsi ilmaisee itseään vapaasti, kun kokee hyväksyvän ilmapiirin ja tuntee aikuisen välittävän. Lapsilähtöisyydessä aikuinen luo ilmapiirin, jossa lapsi saa tuoda omaa olemistaan näkyväksi. (Medialeikki i.a., 2–3) Lapsi tarvitsee tukea oman itsetuntemuksensa kehityksessä, minkä vuoksi lapsille tulee korostaa heidän erilaisuutensa näkemistä rikkautena (Mucca 2009, 8–9). Lapsen luovuuden hyödyntäminen lisää lapsen itseluottamusta ja taiteellisissa menetelmissä keskeistä on lapsen kannustaminen. Taiteellisin keinoin lapsi saa myös äänensä kuuluviin ja voi ilmaista tunteitaan. Kuvallinen ilmaisu lisää lapsen kommunikointia ja kielellistä kehitystä. Kasvattaja tukee lapsen itseluottamuksen kehittymistä lapselle positiivisia kokemuksia tarjoten. Kasvuun liittyvä keskeinen tavoite on, että lapsi saa mahdollisimman suuren ilon ja hyödyn käyttäen kehittyviä taitojaan. Lapselle tulee tarjota tehtäviä, joihin lapsi saa keskittyä rauhassa ja omatoimisesti. (Svartsjö & Hellsten 2004, 29–30.)

Lapsilähtöisyys tekee lapsesta opettajan ja kasvattajasta oppilaan, joka kuuntelee lasta. Päiväkotien aikuiset eivät aina lähde lasten keskustelunavauksiin mukaan. Lasten havaintojen pohjalta aikuinen voi pyrkiä oppimaan uutta ja muuttamaan käsityksiään. Aikuisen tulee olla valmis laskeutumaan omasta maailmastaan lapsen tasolle katsomaan asioita lapsen näkökulmasta. Lapsilähtöiseen työskentelyyn kuuluu lapsen tarpeisiin vastaaminen mahdollisimman mo-

nipuolisesti. Lapsilähtöisessä toiminnassa jokainen lapsi huomioidaan yksilönä, ei vain osana ryhmää. (Kalliala 2008, 18–20, 228–230.)

Usein aikuiset ohjaavat lasten kanssa käytyjä keskusteluja. Kysymysten esittäminen ei läheskään aina anna vastauksia lapsilta. Tärkeämmäksi nähdään lapsen kuunteleminen ja pysähtyminen lapsen luokse ajan kanssa. Tahtoessaan aikuinen voi kehittää omaa toimintaansa lapsen välittämään tietoon pohjautuen. Monesti lapsi nähdään aikuisten toiminnan ja ohjaamisen kohteena eikä itsenäisenä toimijana. Lapset ovat omatoimisia ja ajattelevia yksilöitä, joilla on mielipiteitä sekä tahtoa ja toiveita. Lapsen kanssa maailmaa jakaessa on kuultava häntä yksilönä ja annettava hänelle puheenvuoro. (Karlsson & Karimäki 2012, 7–9.) Lähtökohtana lapsitutkimukselle nähdään lapsen oikeus hyvään elämään. Uudessa lapsitutkimuksessa lapsi otetaan mukaan tutkimukseen, eikä vastauksia haeta aikuisilta. Lapsi nähdään tietoisena omasta elämästään ja kykeneväntä antamaan vastauksia ja tuottamaan tietoa. (Salmi-Nikander ym. 2009.)

2.3 Osallisuus

Osallisuudessa kasvattaja tukee lasta ilmaisemaan mielipiteitään ja luo tilanteita, joissa lapsi saa toimia ja pystyy vaikuttamaan tehtävien kulkuun. Osallisuudessa tavoitteena on, että lapsi tuntee olevansa tärkeä ja vastuuta annetaan hänelle. Osallisuudessa on ajatus siitä, että lasten tuottama tieto käytetään toimintatapojen mahdolliseen kehittämiseen. Kasvattajan on helpompi suunnitella uutta toimintaa, kun hän tietää ja huomaa lasten mielenkiinnon kohteet. Hyvä vuorovaikutus ja lasten innostaminen toimintaan ovat osallisuuden tukemisessa tärkeitä. Lapsi voi viestittää näkemyksiään aikuisille, jos saa siihen luvan ja keinon. Lapsen kokemukset tulee ottaa tosissaan. (Lehtinen 2000, 199; Leinonen 2011, 85.)

Lapselle kuuluu oikeus päätöksentekoon, tunteisiin ja ajatuksiin. Lapsella on kyky toimia itsenäisesti ja valmiudet oppia uutta ja tutustua ympäristöönsä. Lapsilähtöisessä kasvatusympäristössä lapset suunnittelevat ja toteuttavat aktiivi-

teettejä itse ja saavat olla mukana arvioinnissa. Osallisuudessa lapsen mahdollisuudet vaikuttaa hänen omaan arkeensa ja elämäänsä otetaan huomioon. Toiminta sitoutuu noudattamaan lapsen aikatauluja ja toiveita. Toimintamallissa lapsi huomioidaan sekä yksilönä että ryhmässä. Lapselle annetaan mahdollisuus ja tilaa muokata käsityksiään ja suhtautumistaan eri asioihin. Lasten kysymyksille jää osallisuudessa aikaa. Kasvattaja mahdollistaa lapsen oppimisen huomioiden tämän mielenkiinnot ja taidot. (Medialeikki, i.a. 2–3.)

Kokemus itsestä syntyy toisten ihmisten katseista, sanoista ja läheisyydestä. Lapset pysäyttävät leikkinsä ja hakeutuvat aikuisen luokse hakemaan turvaa ja hyväksyntää. Lämpimällä vuorovaikutuksella ja läsnäololla voi välittää lapselle tämän tärkeyttä. Nähdä tulla on tärkeää ja katsekontakti kertoo paljon. Näkeminen sitoo ihmisiä sosiaalisiin kontakteihin ja elämään. Ihmiset muistavat mitä he ovat elämässään nähneet ja miten he ovat tulleet nähdyiksi. Jos katseiden siteet ovat vääristyneet ihmisen mielessä, niin tämä ei näe elämässään toivoa, eikä luota itseensä. Hyvät ihmissuhteet korjaavat luottamusta toisiin ihmisiin, mutta lapsena koettu turvattomuus kuluttaa voimia yhä aikuisenakin. Eteenpäin kantavana voimana nähdään ihmisen ehyt elämäntarina. Jokainen yksilö tarvitsee hyviä muistoja ja lohdullisia kokemuksia omassa elämässään. (Savolainen 2008,165–168.)

2.4 Lapsilähtöisyyttä tukevia menetelmiä

Medialeikki on mediakasvatusta, jossa lasta opetetaan ymmärtämään mediaa. Toiminta on lapsilähtöistä ja lapsi halutaan osallistaa mukaan viestintään. Medialeikissä mahdollistetaan lasten valokuvaaminen ja valokuvailmaisuus. Aikuinen antaa lapselle kuvausvälineeksi kameran ja lapsi saa valokuvata omaa maailmaansa itsenäisesti. Kameran siirtyessä lapselle hän saa myös kuvaajan vastuun. Lapsen kuvia katsotaan aikuisen kanssa kuvauksen päätyttyä yhdessä ja niistä keskustellaan. Toiminnassa lapsi määrää valokuvaamisen kulun ja kuvauskohteet. (Santavuori 2011, 4–6.)

Sadutus on varhaiskasvatuksessa käytetty lapsilähtöinen menetelmä, jossa lapsi puhuu ajatuksiaan ja aikuinen kirjaa lapsen kertomuksen ylös. Menetelmässä lasta kuunnellaan tarkasti ja ollaan kiinnostuneita hänen kertomastaan. Sadutus lisää läheisyyttä ja läsnäoloa aikuisen ja lapsen välillä. Lasta kutsutaan vuorovaikutukseen ja hän saa olla huomion keskipisteenä. Sadutus on dokumentoinnin väline lasten maailmasta, leikeistä ja toiminnasta. Tärkeää on että lapsi kohdataan ilman arviointia ja odotuksia. (Karlsson 2003, 95–97.)

Sadutus on syntynyt tarpeesta luoda lisää lasten kulttuuria, sillä lasten kulttuuri on usein aikuisten luomaa. Lastenkirjat, leikkipuistot, laulut ja elokuvat ovat harvoin lasten suunnitteleamia. Lapsien luovuus ja tuotanto jäävät usein näkymättömäksi, koska lapsen asema on olla oppijan roolissa. Jokaiselle yksilölle on tärkeää olla aktiivinen ja toimia omaehtoisesti. Lasten osallistumisen esteenä nähdään aikuisten toimintamalli, jossa lapselle ei mahdollisteta toimijan roolia. Sadutuksessa lapsen kertomus voi tuntua aikuisesta epäuskottavalta ja mielikuvituksen täytteiseltä. Tutkimusten mukaan lasten tarinat viestivät lasten kulttuurista ja heidän maailmastaan. Ystävyuden katsotaan esiintyvän usein lasten kertomuksissa. Lasten kertomukset sivuavat heille tärkeitä asioita, kuten leikkejä, perhettä, kavereita, leluja ja eläimiä. (Karlsson 2003, 13, 29–31.)

Eräs lasten kanssa tehty valokuvaus- ja sadutusprojekti toteutui Kaisaniemen ala-asteen kolmannella luokalla. Lapset valokuvasivat omaa elämäänsä ja kertoivat ja kirjoittivat ottamistaan kuvista. Projektista on tehty kirja, jossa esitellään lasten valokuvia ja tarinoita. Kuva ja kirjoitus muodostavat yhtenäisen tarinan lapsen maailmasta ja hänen kokemistaan asioista. Kuva tukee kertomusta ja kertomus kuvaa, niin että kokonaisuus on eheä ja katsoja tavoittaa lapsen kertomuksen. (Lehtoranta & Lintunen 2012.)

Katuturan lapset -kirjassa toimittaja Maria Syvälä (2011) yhdessä valokuvaaja Lauri Dammertin kanssa järjestää taidepajoja lapsille Namibiassa. Kirjan valokuvista osan ovat kuvanneet paikalliset lapset. Kirja kertoo paikallisten lasten maailmasta puheen ja kuvien välityksellä. Kirjassa korostetaan lasten elävän tyytyväistä elämää huolimatta vaatimattomista olosuhteista. Työpajojen tarkoituksena oli tukea lasten havaintoja ja hankkeen tavoitteena oli saada lasten ää-

net ja kokemukset kuuluviin. Kirja ei keskittynyt länsimaalaisen katsojan kuvakulmaan, vaan katsoi lasten elämää heidän omasta näkökulmastaan. (Syvälä 2011, 7–9.)

Katuturan lapset ovat kuvanneet ränsistyneiden hökkelikylien keskellä nurmikkoja, leluja, urheiluvälineitä, pehmoleluja ja toisia lapsia. Kuvat viestivät lapsen luovuudesta ja näkökulmasta. Kuvissa huomaa lasten löytävän mielenkiintoisia kuvauskohteita alueella, jossa länsimaalainen ihminen huomaa köyhyyden. Suomalaisen valokuvaaja Dammertin kuvat alueelta ovat hyvin erilaisia verrattaessa lasten kuviin. Lapset kiinnittävät huomionsa yksityiskohtiin ja suomalaisen valokuvaajan kuvissa taas näkyy köyhyys. Kuvat viestivät lapsenmielisyyttä, lapseutta sekä ihmisten yksilöllisyyttä. Ihminen tulee nähdyksi ja kuulluksi, kun toinen ihminen näkee ja kuulee hänet. (Syvälä 2011, 97–99.)

Monet uskovat kaikkien ihmisten ilmaisevan itseään kielellisesti. On myös ihmisiä, joille sanattomat kommunikoinnin välineet, kuten valokuvat ovat välttämättömiä. Olemme yksilöinä erilaisia ja meillä on erilaisia taitoja ja piirteitä. Kuvaaja valokuvaa omaa tulkintaansa maailmasta. Kuvat sisältävät tekijän omaa perspektiiviä. Visual thinking strategies eli keskusteleva kuvan tarkastelu on metodi, jota käytetään keskusteltaessa valokuvista. Keskustelijat saavat tuoda oman mielipiteensä kuuluviin ilman, että heidän ajatustaan arvioidaan. Tätä kuvanlukutaitoa kehittävää metodologiaa käytetään lasten kanssa työskennellessä. Kuvasta nousevat aiheet tulevat lapsilta itseltään ja keskustelun synty ei edellytä tietoa kuvan sisällöstä. Menetelmää hyödyntäen lapset oppivat uutta ja heidän kuvanlukutaitonsa kehittyy. Työskentelyssä ajattelu, vuorovaikutustaidot sekä kulttuurin tunteminen lisääntyvät ja lapsi oppii mediakasvatusta. (Itkonen i.a., 20–21; Lintunen 2013, 47–48.)

3 VALOKUVAUS MENETELMÄNÄ

3.1 Valokuva

Valokuvalla on reunat ja elävä maailma alkaa kuvan ulkopuolelta. Valokuva tarvitsee katsojan ja kuvaajan. Kuvateksteillä ja julkaisuyhteydellä on merkitystä. Kuvaaja pystyy viestittämään ja ohjaamaan katsojaa kuvalla ja kertomuksella. On yksilöllistä, miten kuvan katsoja kokee kuvan, koska katsojan tieto vaikuttaa tulkintoihin. Kuvat muokkaavat käsityksiä maailmasta ja auttavat ymmärtämään toisten elämäntilannetta ja kulttuuria. Valokuvaamisen yksi tavoite on herättää katsojaa laajentamaan maailmankuvaa ja antaa tilaa uusille ajatuksille. (Lintunen 2007, 57–63.)

Kuvia katsoessa on tärkeä miettiä niiden viestiä, miksi kuvat on tehty ja mitä tietoa ne antavat. Mediassa käytettyjä kuvia hyödyntäen on haluttu kertoa kehitysmaiden lasten hädästä ja kuvista katsoja voi tunnistaa lapsen oikeuksien laiminlyöntiä. Onko tämä viesti kuvaajan vai lapsen? Onko kuvassa korostettu lapselta puuttuvia asioita, vai välittyykö kuvasta lapsen toiminta ja elämä hänen omasta näkökulmastaan? Laajemman tiedon kannalta valokuvia tulisi olla riittävän paljon eri kuvaajien ja ihmisten näkökulmista. (Prusskij i.a., 9–11.)

Lapsista otetut kuvat nähdään tietona lapsen elämästä. Valokuvissa halutaan nähdä lapsuudelle tyypillisiä ihanteita ja toivottua lapsuutta. Kuvat viestivät lapselle hyväksi nähtyä elämää. (Frigård 2009, 19–30.) Lapset tulevat kuvatuksi yleensä ylhäältä alaspäin (Lintunen 2007, 80). Valokuva on silmän jatke ja kameralla voi tallentaa otoksia kaikesta näkemästään. Kuvaaja sommittelee ja rajaa kuvasta pois tahtomansa asiat. Valokuva on sidottu aikaan ja kuvaajan käsitykseen ajasta. Kuvaan vaikuttavat tekniikan lisäksi kuvaaja ja hänen näkemys maailmasta. Valokuvasta välittyy kuvaajan kiinnostuksen kohteet ja henkilökohtaiset kokemukset. (Lintunen 2013, 13–14.)

3.2. Lapsi kuvaajana

Lapsi tarvitsee kuvaajana aikuisen apua, jotta oppii käyttämään kameraa ja sen toimintoja. Lapsi saa valokuvatessaan valokuvaajan vastuun ja vallan kuvata tahtomiaan asioita. Kuvaajalle tulee antaa kuvausrauha, eikä lasta tule ohjata jäljittelemään aikuisen kuvaustapoja. Näin lapsen valokuvat viestivät mahdollisimman paljon lapsen katsetta ja lapsi voi valita kuvauskohteensa itsenäisesti. (Medialeikki i.a., 5–6.) Päivi Setälän väitöskirja (2012) perustuu varhaiskasvatuskäisten lasten valokuvapajoihin ja lapsen valokuvailmaisuuun. Setälän lapsinäkökulmaiseen projektiin liittyi myös keskustelua lasten kanssa heidän ottamistaan valokuvista.

Kuvauskohteen lisäksi lapset ovat kiinnostuneita valokuvaamaan kohteensa tietyllä tyylillä. Jos kuva on epätarkka, niin se on sellaisenaan lapsen valokuvailmaisua. Lapsi havaitsee asioita ja valokuvaa niitä lapsen näköisesti. Kuvaaja on aina läsnä valokuvassa. Lapsen valokuvailmaisulle tyypillistä on kokeileva kuvaustyyli. Lapsi valokuvaa mielenkiintoiseksi kokemiaan asioita. Setälän mukaan lasten valokuvat ovat suunnitelmallisia otoksia, joita maailma ei vielä ymmärrä. (Setälä 2012, 124–125, 232.)

Lapsi valokuvatessaan ei ole tutkimusten kohde vaan tiedon tuottaja. Lapsi kertoo itse arjestaan ja elämästään, eikä vastauksia haeta lapsen lähipiiriltä tai ammattilaisilta. Kuvia katsoessa aikuinen ei pyri menemään lapsen paikalle, vaan tahtoo nähdä palan lapsen maailmasta. Lapsen näkökulman huomioidessa aikuinen oppii lapsesta ja voi käyttää hänen tuottamaa tietoa hyödykseen työskentelyssä. (Setälä 2012, 31–33.) Lapset tekevät kuvia itselleen tärkeistä asioista. Lapset kuvillaan ilmaisevat mielenkiintonsa ja haaveidensa kohteita. Lapsen ottamat valokuvat ovat otoksia lapsen todellisuudesta. Lasten valokuvat ympäri maailmaa kertovat lasten elämän samankaltaisuudesta huolimatta kulttuurista. Leikit, uusien asioiden opettelu, perhe ja arjen askareet kuuluvat lasten tavalliseen elämään riippumatta kulttuurista ja olosuhteista. (Venäläinen i.a., 37–38.)

Lapsen valokuvailmaisuun vaikuttavat media ja yhteisön arvot. Taiteen luomiseen on aina liittynyt yleisen käyttäytymisen kopioiminen. Kuvat kertovat ympäröivän kulttuurin arvoista, kuvaustavoista ja valokuvataiteen ihanteista. Valokuvissa näkyy jos lapsen valokuvaamista ei pidetä tärkeänä. Valokuvailmaisuun vaikuttavat lapsen kiinnostuksen kohteet, tunteet, kuvauslaitteen luomat mahdollisuudet, taito kuvata, perhe ja kulttuuri sekä minkälaisissa olosuhteissa lapsi kuvaa. Lasten valokuviin vaikuttaa myös valokuvaamisen ohjaaminen tai sen puuttuminen. Tärkeää kuvaamisen kannalta on, osaako lapsi käyttää kameraa ja onko kuvaaminen sallittua. (Setälä 2012, 114–115; Venäläinen i.a., 38–39.)

Lyhyen valokuvaushistoriansa vuoksi tekniikkaan perehtymätön lapsi on kuvaajana luovempi kuin tottunut valokuvaaja. Lapsi ei ole kuitenkaan vapaa valokuvaukseen kohdistuvilta odotuksilta, koska lapsi elää valokuvien ympäröimässä maailmassa. Lapsi rikkoo tavanomaisia kuvaustyyliä. Lapsi tarttuu hetkeen ja kuvaa vähemmän suunnitelmallisesti kuin aikuinen. Lasten kuvat kokeilevuudellaan haastavat jo totutut kuvauskäytännöt. (Setälä 2012, 110–111, 237–239.)

3.3 Mitä valokuvat kertovat

Fotovoz eli Kuvaääni on valokuvauksen tekniikka, jossa etsitään kuvaajaa valokuvan takaa. Menetelmää käytetään kehitysmaissa niin, että erilaiset lapsiryhmät ovat valokuvanneet elinympäristöään. Kuvaääni antaa äänen kuvaajalle ja tuo tämän kokemuksia esille valokuvauksen avustuksella. Valokuvaus nähdään kommunikaation välineenä, jolla tuetaan sosiaalista ja yhteiskunnallista muutosta. Fotovoz pyrkii nostamaan esille tärkeitä asioita valokuvaavan ryhmän elämästä. Valokuvia hyödyntäen voidaan löytää mahdollisia kehittämiskohtia ja pyrkiä puuttumaan niihin. Fotovoz-menetelmässä valokuvia tarkastellaan ja niiden pohjalta tehdään päätelmiä valokuvaavan ryhmän sosiaalisesta tilanteesta. Kuvien nähdään auttavan katsojaa ymmärtämään kuvaavan ryhmän todellisuutta ja elämää. Fotovozin internetsivuilta löytyy linkkejä useisiin ulkomailta toteutuneisiin valokuvausprojekteihin. Fotovoz-työpajoja on ollut esimerkiksi Intiassa, Boliviassa, Brasiliassa ja Kuubassa. (Fotovoz 2011.)

Miina Savolainen toteutti Hyvösen lastenkodin Sinisen osaston lasten kanssa vuosikymmenen kestäneen valokuvaprojektin. Valokuvaprojektin aikana lastenkodin tytöt valokuvattiin luonnossa. Tytöt saivat itse valita, miten he esiintyivät valokuvissa. Tarkoitus oli, että tytöt näkivät itsensä kuvissa kauniina ja eheinä. Kuvista syntyi kirja *Maailman ihanin tyttö*. Savolaisen valokuvat ovat kiertäneet maailmalla valokuvanäyttelyissä ja tulleet tunnetuiksi laajasti. Menetelmää kutsutaan nimellä voimauttava valokuva. Kuvat antavat voimaa yksilölle ja kuvia katsoessa ihminen käsittelee elämäänsä, kokemaansa ja näkemäänsä. (Voimauttava valokuva i.a.; Savolainen 2008, 150–151.)

Valokuva sekoittaa totta ja fiktiota ja valokuvia ei voi selittää. Kuva on todellinen, vaikka sillä voi tuoda esille tahdotun puolen kuvauksen kohteesta. *Maailman ihanin tyttö* -kirjan tytöt kokevat tulleensa kuvatuiksi sellaisina kun he ovat halunneet. Toiveet, usko elämään ja onnellisuuden tunne näkyvät tyttöjen mielestä kuvissa. Kuvilla on haluttu tuoda esille sitä, mitä oikeassa elämässä on vaikea tavoittaa. *Maailman ihanin tyttö* -kirjan kuvista heijastuu toivon näköala, joka kantaa Sinisen osaston nuoriksi naisiksi kasvaneita tyttöjä eteenpäin elämässä. (Savolainen 2008, 162–164.)

Ihmisen nähdään tekevän itseään tunnetuksi muille ihmisille kerrontaa hyödynnäen. Narratiivisen eli kerronnallisen tutkimuksen ajatuksena on, että kertoja jäsentelee kertoessaan omaa tarinaansa myös itselleen. Valokuvien avulla voi kertoa tarinan ja valokuvasta kertoessaan kuvaaja hahmottaa tilannetta, jossa kuva on otettu. Mari Mäkiranta (2008) on käyttänyt väitöskirjassaan narratiivista menetelmää yhdessä valokuvien kanssa. Mäkiranta käyttää tutkimuksessaan valokuvia kerronnan avaimina. (Mäkiranta 2008, 37–40.)

Valokuvauksesta käydyssä keskustelussa pohditaan voidaanko yksittäistä valokuvaa käyttää tarinana ja ymmärtää sellaisenaan kertomuksena. Yksittäinen valokuva voi toimia ainakin vihjeenä sekä johtolankana tapahtuneesta. Kuvasarjoilla luodaan kerronnallista ulottuvuutta valokuvaan. Mäkirannan mukaan jopa yksittäinen valokuva voidaan nähdä yksilöstä puhuttaessa kerronnallisena. Valokuvaamista tarkastelemalla voidaan tutkia valokuvaajan kerronnan syitä sekä

selvittää kuvaajan motiiveja ottaa valokuva. Omaelämäkerralliseen valokuvaukseen kuuluu valokuvien lisäksi kertomukset ja selitykset valokuvista. Kertomukset koostuvat valokuvien lisäksi kuvaajan ja haastattelijan vuorovaikutuksesta. Kertomukset kuvista ovat avoimia ja niitä ei rajata. (Mäkiranta 2008, 37–40.)

3.4 Älypuhelimella kuvaaminen

Elektroniikan ja älypuhelimien leviäminen maailman laajuisesti mahdollistaa valokuvaamisen nopean lisääntymisen. Puhelimella kuvaaminen antaa mahdollisuuden tallentaa tärkeitä hetkiä, henkilöitä ja elämää sekä kehittää luovaa ja ennakkoluulotonta ilmaisua. Puhelimen kameran käyttö on helppoa ja yksinkertaista verrattuna tavallisiin kameroihin. Kamera asetuksineen voi tuottaa käytännön rajoitteita ja hidastaa luovaa valokuvailmaisua. Puhelin nähdään vapautuneen valokuvailmaisun edistäjänä sekä hyvänä välineenä tallentaa ohimeneviä hetkiä nopeasti. Kännykkäkameran vahvuutena on sen nopeus ja kameran kulkeminen kuvaajan mukana vaivattomasti. (Lehtinen 2011, 174–176.)

Älypuhelimella kuvien internettiin lataaminen onnistuu vaivattomasti. Kuvat voi lähettää puhelimeen ladattavan sovelluksen avulla suoraan internetsivuille tai sosiaaliseen mediaan. Älypuhelimet ovat lisänneet valokuvien jakamismahdollisuuksia kaikkialle reaaliajassa. Miljoonat ihmiset käyttävät Instagramia, Flicriä ja muita valokuvia levittäviä sosiaalisen median sovelluksia päivittäin. Maailmalla tapahtuvat asiat saavuttavat hetkessä internettiä käyttävän ihmisen, kun kuvat leviävät nappia painamalla joka puolelle maailmaa.

4 PRODUKTION TOTEUTUS

4.1 Produktion tavoite

Produktion tavoitteena oli lapsia osallistavan lapsilähtöisen valokuvaustoiminnan järjestäminen Casa de la Mujerissa. Valokuvaamisella tavoiteltiin toiminnan ja lasten osallisuuden lisäämistä Casa de la Mujerissa. Halusin tarjota lapsille valokuvailmaisun mahdollisuuden sekä erilainen dokumentoinnin ja kommunikation välineen. Lapset saivat valokuvata ja kertoa valokuvistaan minulle ja kirjasin lasten puheet ylös. Valokuvilla lapsi toi kokemuksiaan esille ja sai kertoa maailmastaan.

Toiminta eteni lasten ehdoilla ja oli lapsesta ja hänen mielenkiinnostaan lähtöisin, eikä lasta painostettu valokuvaamaan. Lapsella oli myös vapaus päättää mitä hän valokuvasi. Huolehdin tekniikan toimimisesta ja kuuntelin lapsen kertomuksia valokuvista. Puhuessaan kuvista lapsi sanoitti kuvien merkityksiä ja näkökulmaansa. Valokuvaamisen avulla halusin nähdä lapsen katseen kohteet ja kuulla hänen ajatuksiaan. Lapsi sai valokuvata ja havainnoida ympäristöään itsenäisesti samoin kuin medialeikissä (Santavuori 2011, 8). Toiminnalla halusin lisätä vuorovaikutusta lasten kanssa.

Lapsille ei ollut järjestettyä toimintaa, joten lasten osallisuuden lisäämiselle oli tarvetta. Tarkoituksena oli että Casa de la Mujerin lapset saivat valokuvilla ja kertomuksillaan kuvista tuoda heidän päiväänsä aikuisten tietoisuuteen. Opin- näytetyö toimi mallina lapsia osallistavasta toiminnasta Casa de la Mujerin lastenhoitajille ja lasten vanhemmille. Projektin tarkoituksena oli että lapset tulivat kuulluksi, nähtyiksi ja kohdatuiksi.

4.2 Chile toiminataympäristönä

Opinnäytetyö toteutui monikulttuurisuusjakson työelämäharjoittelussa Chilessä vaihto-opiskelun aikana syksyllä 2014. Toteutin harjoitteluni lisäksi yliopisto-opintoja Universidad Mayorissa. Paikan päällä oli lisäksi Centria Ammattikorkeakoulussa sosionomiksi opiskeleva Eevastiina Koskela, joka oli myös harjoittelijana Casa de la Mujerissa. Harjoittelupaikka sijaitsi Chilen pääkaupungissa Santiagossa. Santiagossa asuu kahdeksan miljoonaa asukasta, joka on noin kolmasosa Chilen asukkaista. Toimitalo Casa de la Mujer sijaitsee Santiagon kaupungissa Rencan lähiössä.

Ihmisten eriarvoistuminen näkyy Chilessä selkeästi. Santiagon varakkaalla alueella elämä näytti toisenlaiselta kuin Rencassa, jossa varallisuus oli vähäistä. Rencassa asuu tilastojen mukaan 134 000 asukasta (Comuna de Renca 2015). Lukemieni lehtijuttujen perusteella selvisi, että Chilessä suurena ongelmana pidetään hyvän koulutuksen puuttumista. Varakkaat käyttivät yksityisiä palveluita, kun taas vähävaraisimmille jäivät julkiset palvelut. Kaupunki ei pystynyt tarjoamaan kaikille lapsille päiväkotipaikkaa. Casa de la Mujerin lastenhoito oli järjestetty niitä perheitä varten, joilla ei ollut mahdollisuutta saada lastaan päiväkotiin. Rencan alueella oli turvaton ja köyhä maine. Taskuvarkaudet ovat Santiagossa tavallisia ja erityisesti julkisissa kulkuneuvoissa ja tungoksessa tulee olla varuillaan (Ulkoasiainministeriö, 2015).

Lehdet kirjoittivat Chilessä varhaiskasvatuksen huonosta toteutumisesta koko maassa. Chileläiseen koulutukseen panostavan hankkeen sivuilla kirjataan tavoitteiksi parantaa varhaiskasvatuksen laatua, kohentaa varhaiskasvatuksen toimijoiden ammatillisuutta sekä varhaiskasvatusympäristöjen käytäntöjä. Hanke kirjaa hyvän varhaiskasvatuksen kuuluvan kaikkien chileläisten lasten oikeuksiin. Saman projektin alta löytyy taulukkotietoa varhaiskasvatukseen osallistuvien lapsien määrästä. Chilen varhaiskasvatuksen kattavuuden lukema jää alle 20 %:n chileläisistä lapsista, kun taas esimerkiksi Tanskan varhaiskasvatuksen kattavuuden lukema on lähelle 70 % lapsista. (Ministro de Educacional, 2014.)

4.3 Casa de la Mujer

Casa de la Mujer tarkoittaa suomennettuna naisten taloa. Talon henkilökunta ja asiakkaat olivat naisia ja lapsia. Casa de la Mujer perustettiin vuonna 1992 ja talon toiminta alkoi lastenhoidosta, jota talolla järjestettiin maanantaista perjantaihin. Lastenhoitopalvelu jatkui edelleen. Casa de la Mujerissa järjestettiin ryhmiä ja toimintaa naisille. Toimitalon arvona on ihmisoikeuksien kunnioittaminen. Casa de la Mujer kertoo olevansa naisten, lasten ja nuorten suojeluun keskittyvä järjestö ja talon toiminnalla pyritään parantamaan paikallisten asukkaiden elämänlaatua. (Casa de la Mujer 2013.)

Casa de la Mujerin tiloissa toimi lastensuojelujärjestö OPD Renca. Kirjainyhdistelmä koostui sanoista Oficina de Proteccion de Derechos, joka suomennettuna tarkoittaa oikeuksien suojelun toimistoa. OPD teki yhteistyötä Casa de la Mujerin kanssa ja työskenteli alueen alaikäisten parissa. Casa de la Mujerin ja OPD Rencan rahoittajia olivat kunta ja yksityiset järjestöt. Suurin yksityinen rahoittaja oli Fundacion America, joka rahoitti nuoriso- ja lapsityön hankkeita Chilessä. Järjestön tarkoituksena oli lisätä lasten, nuorten ja vammaisten hyvinvointia taiteen ja kulttuurin keinoin. Muutama vuosi sitten heidän tekemästään valokuvahankkeesta lasten kanssa syntyi valokuvakirja. (OPD Renca, 2014; Fundacion America, 2015.)

Opinnäytetyöni kohderyhmänä oli Casa de la Mujerissa käyvät lapset. Lapset kokoontuivat Casa de la Mujerin tiloihin kello 7–19 välisenä aikana. Casa de la Mujerissa oli kaksi lastenhoitajaa. Valokuvaustoimintaan osallistuvat lapset olivat 4–7-vuotiaita. Nuoremmat lapset viettivät koko päivän Casa de la Mujerissa ja vanhemmat lapset tulivat Casa de la Mujeriin koulun jälkeen. Lasten vanhemmat toivat lapset aamulla Casa de la Mujeriin ja hakivat lapset illalla töiden jälkeen takaisin kotiin. Lapsiryhmän koko vaihteli päivittäin ja parhaimmillaan lapsia oli paikalla noin neljäkymmentä. Lastenhoitajilla oli omat lapset mukana Casa de la Mujerissa työpäivänsä aikana.

Casa de la Mujerin tilat olivat yksinkertaiset. Talossa oli sisäpiha, jossa oli keinu, kiipeilyteline sekä liukumäki. Sisällä oli yksi huone ja kylpyhuone, eikä lapsil-

le tarjottu ruokaa. Lapset olivat syömättä koko päivän, jos eväitä ei ollut mukana. Talossa ei ollut lämmitysjärjestelmää, joten talvella tilat olivat kylmät ja kesällä kuumat. Lapsille ei ollut järjestettyä ohjelmaa, eikä leluja tai askarteluvälineitä. Lastenhoitajat olivat paikalla koko päivän, mutta he eivät olleet vastuussa toiminnan järjestämisestä. Lapset leikkivät itsenäisesti ja lastenhoitajat istuivat pöytien ääressä aikuisten kesken. Välillä lapset tulivat aikuisten luokse sanomaan jotain, mutta aikuiset vastasivat melko lyhyesti. Aikuiset eivät osallistuneet lasten leikkeihin, eivätkä järjestäneet lapsille aktiviteetteja. Toisinaan aikuiset komensivat lapsia, jos meteli yltyi suureksi. Työntekijät huomioivat enemmän omia lapsiaan kuin muuta lapsiryhmää.

Huomioideni mukaan chileläiset luottivat enemmän kolmanteen sektoriin kuin julkisiin palveluihin. Chileläiset osoittivat luottamusta Casa de la Mujeria kohtaan. Paikalliset puhuivat Casa de la Mujerista positiivisesti ja pitivät sen toimintaa tärkeänä. Järjestötyötä tekevä Casa de la Mujer oli asiakkaille matalan kynnyksen paikka. Kaikki alueella asuvat olivat tervetulleita Casa de la Mujeriin. OPD:n työntekijä Carmen Pino (haastattelu 22.10.2014) kertoi itse lapsuudessa olleensa Casa de la Mujerin asiakas äitinsä kanssa. Pino kertoi viettäneensä ison osan elämästään Casa de la Mujerissa. Monella työntekijällä oli pitkä historia talossa, myös molemmat lastenhoitajat aloittivat työssään, kun toimitalo perustettiin.

KUVA1:Casa de la Mujerin piha, lapsen kuvaamana

KUVA2:Casa de la Mujer sisältä, lapsen kuvaamana

4.4 Produktion suunnitelma

Opinnäytetyössäni lapsi on valokuvaaja Setälän (2012, 10) projektin tavoin. Näen valokuvauksen mahdollisuutena lasten kanssa työskentelyssä. Huomioideni mukaan kännykkäkuvaaminen kiinnostaa lapsia. Lapset ovat nopeita oppimaan kameran käytön ja hyödyntämään sitä. Lapsille luotiin uusi toimintamahdollisuus valokuvaaminen Casa de la Mujerissa. Kamera toimi ilmaisukeinona lapsille, joilla ei muuten ollut paljon välineitä itseilmaisuuksiin. Valokuvatoiminta oli lapsilähtöistä ja tarkoitti sitä, että lapset huomioitiin yksilöinä ja heitä kuunneltiin.

Opinnäytetyö toteutettiin chileläisten 4–7-vuotiaiden lasten kanssa Casa de la Mujerissa syys-, loka- ja marraskuussa 2014. Valokuvaaminen toteutui lasten valokuvatessa vapaamuotoisesti kerran viikossa torstaisin kolmella eri kamerapuhelimella. Valokuvien lisäksi valokuvaamisen jälkeen dokumentoin lasten kertomukset kuvista. Dokumentointi tapahtui viikkoon käsin kirjatun lasten puhetta kuunnellen. Lapsen osallistettiin valokuvaustoimintaan ja lapsen maailmaa korostettiin tärkeäksi ja merkitykselliseksi. Valokuvaus toteutui lasten ehdoilla ja se oli lapsen tahdosta lähtöisin. Valokuvaamisen jälkeiset keskusteluhetket keskittyivät lapsen kokonaisvaltaiseen kohtaamiseen.

Päätin toteuttaa kuvauspajat kamerapuhelimia hyödyntäen. Valokuvaamisen helppous ja kameran valmius olivat tärkeitä, kun kuvaajina toimivat lapset. Lasten oli hyvä käyttää yksinkertaista kännykkää valokuvaamiseen, jonka käytön oppimiseen ei mennyt liikaa aikaa. Mielestäni puhelimet kuuluvat nykyajan lapsille. Lapset aloittavat kännykkäkuvaamisen länsimaissa jo aikaisin, vaikka usein myös lapsia kielletään koskemasta aikuisten puhelimiin. Halusin luoda tilanteen, jossa kännykkäpuhelimet olivat lapsia varten. Setälän (2012, 114–115) mukaan valokuvaamisen luvallisuus ja kuvaamisen ohjaaminen vaikuttavat lasten ottamiin valokuviin.

Suomessa valokuvaamista käytetään päiväkodeissa paljon, mutta Casa de la Mujerin lapsille valokuvaustoimintaa ei ollut järjestetty. YK:n lasten oikeuksien yleissopimuksen 31 artiklan mukaan kaikkien lasten oikeutta virkistystoimintaan

sekä kulttuuri ja taideharrastuksiin tulee edistää. Sopimuksen 13 artikla muistuttaa, että lapsilla on oikeus ilmaista ajatuksiaan ja mielipiteitään vapaasti kielellisesti, kuvallisesti, taiteellisesti tai muulla lapsen valitsemalla tavalla. (YK:n lasten oikeuksien sopimus 1989.) Opinnäytetyön toteutin niin että lapsi oli toimija ja valokuvaaja ja lapsen tarinat kuvista edistivät lapsen oikeutta toimintaan, ilmaisuun ja ajatuksien esittämiseen.

Tarjosin lapsille kännykkäkameroiden lisäksi avoimen ilmapiirin valokuvaamiselle. Medialeikissä (Santavuori 2011, 22) huomioitu lapsilähtöisyys ja lasten osallistaminen olivat osa toimintaa. Toiminnassa rohkaisin ja innostin lasta sekä toivoin luovaa ilmapiiriä valokuvaamiselle. En määritellyt mitä aiheita kuvattiin, vaan kuvista välittyi lasten itse valitsemat kohteet. En määrännyt valokuvaamiselle aikaa enkä kuvausvuoroja, jotta valokuvaaminen toteutui lapsilähtöisesti. Huomioin projektissa kaikki kuvat ja jätin tilaa lapsen puheelle. Lapsi oli itsenäinen valokuvaaja eikä valokuvauksen tarkoituksena ollut kehittää lapsen valokuvausta tiettyyn suuntaan. Projektissa kuunneltiin lapsen ääntä kuvan ja kertomuksen muodossa. Valokuvaprojekti nosti lapsen valokuvaajaksi ja tiedon tuottajaksi. Valokuvat olivat lapsen kuvakulmasta ja korkeudelta.

Olin mukana lapsiryhmän toiminnassa useamman viikon ennen kuin lapset aloittivat valokuvaamisen. Halusin tutustua lapsiin ja antaa heidän tottua minuun. Seuraamalla lapsia pystyin suunnittelemaan tulevaa prosessia. Ennen kuvaustoiminnan alkua puhuin Casa de la Mujerin työntekijöiden kanssa valokuvaustoiminnan tarkoituksesta ja toteutumisesta. Esittäydyin myös lasten perheille ja kerroin tulevasta toiminnasta. Projektiin liittyen tein lupakaavakkeen (LIITE1), jonka annoin vanhemmille allekirjoitettavaksi prosessin aikana.

Järjestin lapsille alkuinfon, jossa kerroin kuvaustoiminnasta. Ennen käytännön opetusta puhuin lapsille valokuvaamisesta ja kysyin ovatko lapset valokuvanneet aikaisemmin. Tämän jälkeen opetin heille kuinka valokuvataan ja lapset saivat kokeilla kameran käyttöä ohjauksessani. Kehotin lapsia pyytämään puheilinta minulta ja palauttamaan sen minulle kuvattuaan. Ohjasin lapsia kysymään neuvoa, jos he eivät muistaneet miten kamera toimi. Tietynlainen ohjaamattomuus kuvaustoiminnassa oli tarkoituksenmukaista. Samantyyppistä ohjaama-

tonta kuvausmenetelmää käytetään Medialeikki toiminnassa. (Santavuori 2011, 6.)

Toinen suomalainen työharjoittelija Koskela auttoi minua opinnäytetyöprosessissa. Hän vaihtoi kanssani ajatuksia opinnäytetyöstä ja kuunteli Casa de la Mujerissa lasten puheita valokuvista ja kertoi niistä minulle. Koskela auttoi minua järjestämään valokuvaustoimintaan liittyvän alkuinformaation ja ohjasi lapsia valokuvaamisessa tarvittaessa. Valokuvaaminen tapahtui Casa de la Mujerin tiloissa, eivätkä lapset valokuvanneet ulkopuolista lähiötä sen turvattomuuden vuoksi. Henkilökunnan kanssa keskustelussa sain ymmärryksen, ettei alueella liikkuminen lapsiryhmän kanssa ollut järkevä idea. En halunnut ottaa riskiä liikkuessani lasten kanssa. Usein kehitysmaiden lapset jäävät huomiotta tai huomio on aikuisten sanelemaa. Havaintojeni mukaan Casa de la Mujerissa lasten päivät sujuivat melko itsenäisesti. Halusin opinnäytetyölläni keskittää huomion Casa de la Mujerin lapsiin. Valokuvaus ja valokuvien katselu antoivat lapsille lapsen tarvitsemaa huomiota aikuiselta.

Valokuvauspajojen loputtua kuvat koottiin tietokoneelle ja ne haluttiin näyttää lapsille, työntekijöille ja heidän perheilleen yhteisessä tilaisuudessa. Siirsin kuvat OPD Rencan tietokoneelle varmuuskopioksi. Tein kuvasivuston valokuvista Flickriin (www.flickr.com/photos/130580855@N02/), jotta lapset perheineen löysivät kuvat internetistä. Flickr on tarkoitettu kuvien jakamiseen ja muiden kuvien katseluun (Flickr, 2015). Kuvasivu ei ole opinnäytetyöni pääsisältö, vaan oheistuote. Lasten valokuvaustoiminnan, valokuvien, tarinoiden ja kuvasivuston tarkoituksena on toimia lasten äänen kantajana.

Opinnäytetyöni arviointi toteutui lasten valokuvaamista seuraten. Opinnäytetyön onnistumista arvioin lasten toiminnan, valokuvauskäyttämisen ja osallistumisen perusteella. Arvioinnissa kiinnitin huomion myös lasten valokuviin ja puheeseen kuvista. Uskon, että kuvat ja lasten puheet kertoivat produktion onnistumisesta parhaiten. Jos valokuvaustoiminta toimii ja lapset valokuvaavat, niin työ on minusta onnistunut, sillä lasten toiminnan lisääminen ja osallistaminen olivat työn tarkoituksia. Työn arvioinnissa halusin palautetta myös lasten vanhemmilta ja lastenhoitajilta. Tärkeimmät työn arvioijat olivat kuitenkin lapset itse ja heidän

palautteensa valokuvaustoiminnasta. Toivoin saavani palautetta lapsilta prosessin aikana.

4.5 Prosessin kuvaus

Henkilökunta oli kiinnostunut projektistani ja OPD:n toiminnanjohtaja ehdotti minulle yhteisen valokuvaustoiminnan aloittamista. Projekti venyi ja johtaja ei ottanut asiaa käytännön toiminnassa huomioon. Idea yhteistyöstä jäi keskustelun tasolle, joten ryhdyin itsenäisesti toimintaan. Casa de la Mujerin johtaja lupasi minulle, että voin järjestää tahtomaani toimintaa lapsille. Keskustelin aiheesta lastenhoitajien kanssa ja he olivat myöntyväisiä valokuvatoimintaan lapsiryhmässä. Kirjoitin itsestäni esittelyn perheille, jonka laitoin Casa de la Mujerin seinälle. Harjoittelun alkupuolella olevassa tilaisuudessa esittelin itseni ja kerroin tulevasta toiminnastani vanhemmille. Tein lupakirjeen (LIITE1) valmiiksi yhdessä OPD:n työntekijän kanssa vanhempien allekirjoituksia varten, mutta paperi ei valitettavasti ollut valmis vielä esittelytilaisuuden aikana. Pyysin lasten vanhempien allekirjoituksia myöhemmin toiminnan aikana.

Lapset oppivat nopeasti valokuvaamaan, vaikka suuri osa lapsista ei ollut koskaan valokuvannut. Jotkut lapset oppivat käyttämään kamerakännykän värinvaihto-ohjelmaa ja vaihtamaan valokuvien kuvasävyjä. Lapset aloittivat valokuvaamisen ensimmäisenä toimintapäivänä. Valokuvaaminen jakautui melko tasaaisesti kolmen kuukauden ajan. Huomasin lasten valokuvaavan silloin, kun emme toisen suomalaisen työharjoittelijan kanssa ohjanneet muuta toimintaa. Kun yksi lapsi tahtoi kuvata, niin toisetkin halusivat valokuvata. Lapset odottivat vuoroaan kärsivällisesti, jos kaikki kännykkäkamerat olivat käytössä.

Eräs lapsi kysyi minulta, että mitä halusin hänen kuvaavan. Kehotin häntä kuvaamaan vapaasti tahtomiaan asioita. Lapsi hyväksyi vastauksen ja aloitti valokuvaamisen. Lapset eivät ihmetelleet valokuvaustoimintaa. He käyttäytyivät luonnollisesti kameran kanssa ja olivat innostuneita valokuvaamaan. Kysyessäni lapsilta, että saanko käyttää heidän valokuviaan työssäni, kaikki lapset lupau-

tuivat. En tiedä ymmärsivätkö he mitä tarkoitin, mutta kerroin heille opiskeluis-tani ja opinnäytetyöstäni.

Lapset esittelivät valokuviaan meille työharjoittelijoille ja toisille lapsille. Kuvista syntyi keskustelua. Myös toinen suomalainen työharjoittelija kertoi minulle las-ten kanssa käymistään valokuvuiin liittyvistä keskusteluista ja minä kirjasin kom-mentit ylös. Joskus lapsi tahtoi poistaa kuvia perusteluna, että kuva ei ollut hy-vä. Lapset olivat kiinnostuneita näkemään myös toisten lasten ottamia valoku-via. Katsoessamme valokuvia kuvaamisen jälkeen, lapset kommentoivat ja ni-mesivät niitä. Usein lapsi kertoi kuvasta tarina ja puhe selittivät valokuvaajan syytä kuvan ottamiseen. Toisinaan lapset eivät puhuneet kuvista mitään. Pyysin lasta kertomaan kuvista, jos epäilin, että lapsi tarvitsi rohkaisua puhumiseen.

Lapset eivät pyytäneet minua valokuvaamaan heidän kanssaan. Välillä lapset tulivat luokseni ja valokuvasivat minua. Osa lapsista valokuvasi Casa de la Mu-gerin toisia lapsia etäältä seuraten. Vuorovaikutusta lasten kanssa tapahtui valo-kuvaamisen yhteydessä, kun lapset tulivat puhumaan kuvistaan. Lapset puhui-vat ja esittelivät kuviaan myös toisilleen. Kuvat kertoivat lapsen tekemisistä ja lapsen kertomuksen kanssa kuvista syntyi käsitys lapsen toiminnasta.

Valokuvaamisesta kiinnostuneemmat lapset olivat vanhempia lapsia. Kuusivuo-tiaat kuvasivat ahkerammin kuin neljävuotiaat lapset. Vanhemmat lapset pystyi-vät myös kertomaan valokuvistaan enemmän kuin nuoremmat lapset. Lasten mielikuvitus osoittautui rikkaaksi, mikä näkyi kuvissa sekä kommenteissa. En olisi päässyt yhtä lähelle lasten maailmaa ilman valokuvia ja lasten tarinoita ku-vista. Valokuvaus lisäsi lasten itseilmaisua Casa de la Mujerissa ja kuvat ja ker-tomukset toivat meille harjoittelijoille ja lasten vanhemmille lasten näkökulmaa esille. Kuvien avulla kävin lasten kanssa vuoropuhelua kuvauspäivänä. Tärkeää oli lapsen tuottaman tiedon huomioiminen ja sen esille nostaminen. Lapset tie-toa nousi lapsen valokuvista ja puheista. Myös Medialeikissä pidetään lapsen katseen ja huomion kohteita kuvissa tärkeinä (Santavuori 2011, 8).

Havaintojeni mukaan valokuvatoiminta poikkesi Casa de la Mujerin toiminnasta. Lapset Casa de la Mujerissa leikkivät itsenäisesti ja aikuiset eivät vaikuttaneet

kiinnostuneilta lasten maailmasta. Lapsilähtöisessä ilmapiirissä ajatuksena on, että lasten toiminnalla voidaan kehittää uutta toimintaa. Lastenhoitajat ihmettelivät kuinka sain lasten luottamuksen kasvamaan lyhyessä ajassa. Viestitin heille, että aina ei tarvita uusia tarvikkeita, jotta yhteinen tekeminen onnistuu. Läsnäolo ja kuunteleminen ja lapsille ajan antaminen lisäsivät luottamusta välilämmelle. Koen valokuvauksen ja siihen käytetyn yhteisen ajan lasten kanssa lähentäneen suhdettani lapsiin. Myös Medialeikissä (Medialeikki i.a., 4) uskotaan valokuvatoiminnan lisäävän lasten ja aikuisten vuorovaikutusta ja keskustelemaa ilmapiiriä.

Lasten valokuvatessa huomasin heidän sopivan keskenään kuvausvuoroista. Yhden kerran kuulin lasten kinastelevan kamerapuhelimesta. Tämän riidan he ehtivät selvittää itse, ennen kuin puutuin tilanteeseen. Toisen harjoittelijan kanssa pidimme kierrätyspajatoimintaa lapsille. Huomasin, että pajojen yhteydessä lapset eivät juuri valokuvanneet. Järjestetyn toiminnan aikana he toimivat ohjeiden mukaan ja pääosin unohtivat kuvaamisen. Toki kuvaamisesta innostuneimmat lapset pyysivät kameraa käyttöönsä myös kesken pajojemme. Nämä lapset lähinnä valokuvassivat töitään. Tämä ei kuitenkaan häirinnyt pajatoimintaa. Tämä viestii lapsen mielenkiinnoista ja maailmasta. Kun ohjattua tekemistä riittää, niin lapsen ei tarvitse keksiä itselleen virikkeitä ja tekemistä.

Casa de la Mujerin lastenhoitajat kielsivät toisinaan lapsia kuvaamasta ja varoittivat minua antamasta kameraa lapsille. Setälän mukaan lapsen valokuvaamista pyritään ohjailemaan sekä kieltämään (2012, 114–115). Oli ristiriitaista, että osa aikuisista kielsi kuvaamisen. Valitettavaa on, etten ollut projektin alussa ymmärtänyt aktivoita aikuisia työntekijöitä mukaan toimintaan lasten kanssa, tämä olisi varmasti muuttanut asetelmaa.

4.6 Lasten valokuvia ja ajatuksia

Valokuvatoiminta toimi sadutuksen tavoin, niin että lapsen tarina kuvasta kuunneltiin ja lapsesta oltiin kiinnostuneita. Valokuvatoiminnassa niin kuin sadutuk-

sessakin nousi esille, että lapset kuvaavat mielellään leikkejä, ystävyyttä ja kavereita. (Karlsson 2003,13, 29–31.) Ihmiset eivät osaa aina sanoittaa tekojaan ja kokemuksiaan. Valokuva toimi myös sanattomana viestinä. Lapset kuvaavat jotain mitä he pitävät hauskana ja mielenkiintoisena. Fotovoz -työpajoissa (2011) lapset valokuvasivat myös toisia lapsia, leikkejä ja ympäristöään. Fotovoz kuvissa esiintyivät eläimet ja kivet, joita Casa de la Mujerin lapset myös valokuvasivat. Vaikuttaa siltä, että lapset ympäri maailman kuvaavat samoja asioita ja heillä on yhteisiä mielenkiinnon kohteita.

Casa de la Mujerin lasten kuvat ilmaisivat lasten luovuutta ja taiteellisuutta. Heidän kuvissaan oli sormia ja varpaita. Kuvat olivat vinossa ja eivät esittäneet mitään. Lapset kuvasivat sekä Chilessä, että Suomessa (Setälä 2012, 131–133) omia jalkojaan ja kuvissa saattoi näkyä kuvaajan käsi. Setälä huomasi, ettei lapsen sormi kuvassa ole aina vahinko. Se on osa kuvaa ja yksityiskohta, jonka lapsi on halunnut kuvaan. Huomasin eräässä kuvassa lapsen osoittavan sormellaan kuvauksen kohdetta. Kuvan sormi ei ollut virheellisesti kuvassa mukana, vaan käsi alleviivasi kohteen merkityksellisyyttä. Tämä selvisi lapsen kerronnasta.

Kuvissa keinu, kiipeilyteline ja hyppynaru olivat tärkeitä elementtejä pihalla. Kuvat viestivät Casa de Mujerin lasten leikkikulttuurista. Kuvien perusteella lapset leikkivät myös ilman aikuisten järjestämää ohjelmaa. Roosin (2015, 176–177) mukaan lapset tarvitsevat omatoimista aikaa, mutta korostaa heidän kaipaavan silloinkin aikuisen läsnäoloa. Tämä näkyy lasten kuvissa sekä valokuvakäyttämisyksessä. Lapset kuvatoiminnan ohessa tarvitsivat aikuisen läsnäoloa ja tukea. He tulivat esittelemään valokuviaan minulle kuvaamisen jälkeen ja puhuivat kuvista. Lasten ja aikuisten keskusteluhetket ja lapsen kerronnan lisääminen lisäsi aikuisten ja lasten yhteyttä (Roos 2015, 173.)

Kuvat toimivat keskustelunavaajina. Lapset kertoivat näkemistään eläimistä, lempileluistaan sekä leikeistään. Setälä (2012, 117) oli huomannut, että lapset ovat erittäin kykeneväisiä kertomaan ja perustelemaan kuviensa aihevalintoja. Huomasin chileläisten lasten kertovan valokuvistaan innokkaasti. Eräs tyttö esitteli kuvaansa ja kertoi siinä olevasta hienosta kivistä. Tytön kommentti sai mi-

nut ymmärtämään kuvaajan ajatuksia. Kuvaa katsoessani en nähnyt muuta kuin hiekkaa. Setälä (2012,124–125) on törmännyt aikuisen kuvan katsojan ymmärtämättömyyteen tulkintaan.

Valokuvien joukosta löytyy lasten omakuvia. Lasten omakuvista viestittyy ilo ja leikkimielisyys. Lapsi näytti omakuvansa ja kertoi olevansa valokuvassa. Omakuvan ottaneet lapset tutkivat omakuviaan pitkään. Heitä nauratti kuvaan tallentuneet kasvat ja he esittelivät kuvia myös muille lapsille. Lapset matkivat toisinaan valokuvatessaan. Eräs tyttö valokuvasi omia kasvojaan ja esitteli minulle kuviansa. Hän kertoi nimensä ja näytti kuviaan. Hetken kuluttua toinen tyttö tuli luokseni kuvansa kanssa ja hän oli myös ottanut omakuvia kasvoistaan. Valokuvaaminen on toimintaa, jolla luodaan ja viestitään merkityksiä sekä kokemuksia toiselle, joka ymmärtää (Setälä 2012, 117).

Lapset eivät kuvanneet juurikaan työntekijöitä, vaikka heillä olisi ollut siihen mahdollisuus. Löysin ainoastaan yhden työntekijästä otetun valokuvan kuvien joukosta. En tiedä johtuiko kuvaamattomuus päiväkodin työntekijöiden suhtautumisesta lasten valokuvaukseen. Lapset valokuvasivat kuitenkin erästä OPD:n työntekijää, joka jutteli lasten kanssa päivittäin. En löytänyt myöskään yhtään kuvaa, joka olisi esittänyt jotain epämiellyttäväksi koettua asiaa. Pihalla oli roskia sekä sattui tilanteita, jotka eivät olleet mukavia. Lapset eivät olleet kuvanneet näitä asioita. Koulussa käyvät lapset tekevät kotitehtäviä, mutta koulukirjoja kukaan lapsista ei kuvannut.

Fotovoz (2011) korostaa kuvista selviävien asioiden kertovan kuvaajan todellisuudesta. Kuvista puuttuvat työntekijät saattavat viestiä lasten suhteesta Casa de la Mujerin aikuisiin. Henkilökunnan puuttuminen kuvista herätti ajatuksen, että oliko henkilökunta lapsille läsnä. Kuvissa näkymättömiä asioita voidaan pitää kuvaajalle näkymättöminä asioina mukaan (Voimauttava valokuva, 2008). Syitä työntekijöiden näkymättömyydelle lasten valokuvissa on ehkä turha tulkita, mutta uskon että varhaiskasvatuksessa lapselle tärkeää on aikuisen läsnäolo. Mäkirannan (2008, 37–39) mukaan kuvat ovat välähdyksiä elämästä ja niiden avulla yksilö saa elämänsä näkyviin ja ymmärrettäväksi muille ihmisille. Lapset

halusivat esitellä kuviansa aikuiselle, joka oli kiinnostunut. Vaikka lapsi ei olisi tahtonut kuvastaan mitään kertoa, niin hän tahtoi näyttää valokuviaan.

KUVA3: "Kävin tuolla kukkulalla isin kanssa. Haluaisin, että siellä olisi enemmän perhosia. Siellä on vaan paljon muovipulloja ja roskia. Tykkään enemmän perhosista."

KUVA4: "Tykkään olla keittiössä. Tässä on hieno pannu. Sen takia valokuvasin sen. Keittiössä ei saa aina olla, vaikka haluaisi. Olen joskus aina keittiössä silti."

KUVA5: ”Sinun pitää adoptoida tämä pikku kissa. Sillä ei ole kotia, minne mennä. Nyt se on sinun kissa. Sinun pitää huolehtia siitä, ja olla sille uusi äiti.”

KUVA6: Lapsi saattoi minut kädestä pitäen kuvauspaikalle ja esitteli kuvauskohdeena olleen seinän. Tyttö valokuvasi useana päivänä saman seinämaalauksen lentävästä työstä. Tyttö ei puhunut kuvista mitään, mutta osoitti seinämaalauksia ja siitä otettuja valokuvia hymyillen.

KUVA7:Lapsi kuvasi kaverinsa leikkimässä Casa de la Mujerissa

KUVA8:Lapsi kuvasi Koskelan ja Casa de la Mujerin tytön

KUVA9:Lapsi kuvasi kaverinsa

KUVA10 ja KUVA11: "Tämä on Maijunbuu. Se on mun paras lelu. Parasta koko viikossa on se, kun sain ottaa Maijunbuun mun mukaan. Näissä on Maijunbuu läheltä ja kaukaa, koska se on niin hieno."

KUVA12:"Tässä on kivi, se on niin iso ja hieno. Otin kuvan läheltä, että se näkyy hyvin, koska se on niin mahtava kivi."

4.7 Prosessin arviointi ja palaute

Valokuvaus on varhaiskasvatusikäisten kanssa toimiva menetelmä. Lapset olivat halukkaita valokuvaamaan. Huomasin lasten olevan itsenäisiä, aloitekykyisiä ja tutkivan ympäristöään valokuvauskohteita etsien. Lapsille oli tärkeää, että he saivat tahtoessaan puhua kuvistaan ja heitä kuunneltiin. Setälän (2012, 110–111) mukaan lapset ovat menetelmästä innostuneena päteviä valokuvaajia, vaikka harvemmin lapsilla on aikaisempaa kokemusta kuvaamisesta. Kiinnostus valokuvaamiseen näkyi lasten osallisuutena ja valokuvaamisena. Parasta palautetta olivat valokuvaavat lapset sekä lasten puheet kuvista. Arvioin kuvausprojektin onnistuneen, sillä lapset valokuvasivat.

Palautetta lapsilta sain pitkin projektia. Kävelimme eräänä päivänä lapsen ja hänen äidin kanssa yhtä matkaa kohti pysäkkiä. Tyttö oli menossa äitinsä kanssa kotiin. Lapsi sanoi toivoneensa, että voisi valokuvata omaa kotia ja äitiä, mutta äiti ei anna valokuvata puhelimellaan. Mielestäni tämä kommentti kertoi lapsen pitävän valokuvaamisesta. Keskustelimme lapsen ottamista valokuvista ja kehuin tyttöä ja hänen valokuviaan äidille. Äiti vaikutti tyytyväiseltä, mutta en tiedä onko hän antanut lapsensa valokuvata myöhemmin.

OPD:n työntekijät ja Casa de la Mujerin pomo olivat tyytyväisiä valokuvaprojektiin ja kertoivat siitä minulle kun keskustelimme. He olivat myös kiinnostuneita näkemään lasten valokuvia tietokoneelta. Lastenhoitajat eivät olleet yhtä innokkaita lasten valokuvaamisesta. Tärkeää oli, että lapset ja vanhemmat pitivät toiminnasta. Setälä tutkimuksensa aikana huomasi kahta erilaista vastaanottoa lasten kuvia kohtaan, osa kuvien katsojista ihastui, toiset taas pitivät lasten valokuvaamista turhana (2012, 115–116).

Keskusteluissa vanhempien kanssa kerroin vanhemmille heidän lastensa valokuvaamisesta ja näytin heille lasten valokuvia. Kuvien avulla pääsimme keskustelemaan lasten päivästä vanhempien kanssa. Myös lapset tulivat paikalle ja osallistuivat keskusteluihin. Kuvia katsomalla vanhemmille selvisi, mitä lapset olivat päivän aikana tehneet, valokuvanneet ja kuvistaan puhuneet. Eräs isä sai tietää, että hänen pojan reppuun laittamalla lelulla oli leikitty koko päivä. Sama

mies antoi minulle positiivista palautetta ja kertoi lapsen puhuneen valokuvamisesta kotona. Lapsen valokuvien aiheuttamat keskustelut vanhempien kanssa olivat antoisia. Lapsi pysyi mukana keskusteluissa ja hänen maailmansa tuli aikuiselle näkyviin. Lapsen kerronnan avulla lapsen päivästä voi saada esille näkökulmia, jotka jäisivät ilman lapsen puhetta kokonaan huomioimatta (Roos 2015, 164).

Minulla oli tarkoituksena heijastaa loppujuhlassa lasten valokuvat Casa de la Mujerin seinälle aikuisten ja lasten nähtäväksi. Sairastuin viimeisellä viikolla ja tämä peruuntui. Toinen harjoittelija Koskela kävi palautekeskustelussa yksin. Johtaja oli ollut tyytyväinen siihen, että vietimme lasten kanssa aikaa valokuvaten ja toimien. Hän oli toivonut, että laitan valokuvat Internet -sivulle, jotta ne jäävät talteen ja myös vanhempien nähtäväksi. Johtaja kiitti siitä, että valokuvat jäivät myös yhdistyksen tietokoneelle. Vanhemmat olivat projektin aikana toivoneet, että kuvat löytyisivät internetistä, joten lähetin kuvasivuston linkin Casa de la Mujeriin ja pyysin heitä, tiedottamaan vanhempia sivuston olemassa olosta.

5 POHDINTAA

Suomalaisessa ympäristössä päiväkodin kulttuuri on erilainen kuin Casa de la Mujerissa. En näe estettä sille, että kuvaaminen toimisi muissakin lapsiryhmissä vapaamuotoisesti. Kun lapset opastetaan toimimaan kännykkäkameran kanssa, niin he osaavat toimia itsenäisesti. Kännykkäpuhelimet voivat olla saatavilla tiettyinä hetkinä, kun muuta ohjattua toimintaa ei ole. Lasten kanssa työskentelevät aikuiset voivat käyttää valokuvausta päiväkodeissa ja esikouluryhmissä, kun lapset ovat jo omatoimisempia. Valokuvaus on myös taidetta ja toimii erilaisen oppimisen menetelmänä.

Lapsen arjesta tulee kertoa vanhemmille, samoin vanhemmille voidaan näyttää lapsen valokuvia ja kertoa lapsen puheita kuvista. Uskon lapsilähtöisen valokuvatoiminnan viestivän vanhemmille, että lasta arvostetaan hoitoympäristössä. Valokuvaus toimii varhaiskasvatusikäisten viestinnän tukena ja lapsen ilmaisukeinona. Vanhempien ja työntekijöiden tieto lapsista lisääntyy valokuvauksen avulla. Lapset tarvitsevat enemmän aikaa tarinoilleen ja kuulumisilleen päivähoidon paikoissa. Valokuvaus ja puhe kuvista toimivat lapsen kommunikaation lisääjänä ja vuorovaikutuksen edistäjänä.

Tulevana lasten kanssa työskentelevänä aikuisena ja sosionomina olen vastuussa ihmisten tukemisesta. Kannustaminen, lapseen uskominen ja tälle ajan antaminen on tärkeää niin valokuvaustoiminnan, kuin minkä tahansa toiminnan muodossa. Lapselle tulee antaa aloitteen tekemisen mahdollisuus luoda jotain omaa. Tärkeät lähtökohdat vuorovaikutuksessa lasten kanssa pohjautuvat lasten havaintoihin ympäröivästä maailmasta. Tilanteissa, joissa aikuinen ja lapsi ihmettelevät yhdessä ilmiöitä, lapsen kyky tarttua todellisuuteen kasvaa. Myös Kalliala (2008, 172–175.) uskoo, että lapsen havaintojen pohjalta on luonnollista jatkaa keskustelua ja ohjata lasta pedagogisesti. Lapsen valokuvat ovat lapsen havaintoja ja niitä oli hyvä käyttää keskustelun avaamiseen.

Harjoitteluni aikana Casa de la Mujerissa huomasin lasten valokuvaavan kun muuta toimintaa ei järjestetty. Tämä kertoo lasten kaipaavan erilaisia aktiviteettejä ja tekemistä. Huomasin lasten kaipaavan aikuisen seuraa, huomiota ja tukea jatkuvasti. Lapset hakeutuivat valokuvauksen jälkeen luokseni kertomaan valokuvistaan. Valokuvaus toimi linkkinä, jonka avulla lapsilla oli mahdollisuus tulla juttelemaan aikuisen kanssa ja saada huomiota. Valokuvien avulla voimme päästä lähemmäksi lasta ja tutustua lapseen. Medialeikissäkin on huomattu, että kameran kanssa lapsen on helpompi usein lähestyä aikuista (i.a., 4). Toiminnassa lapsen kuunteleminen ja kokonaisvaltainen kohtaaminen ihmisenä korostuivat tärkeäksi osaksi valokuvaamiseen osallistamisen rinnalla.

Valokuvaus lisäsi lapsen hahmottamiskykyä ja kommunikoinnin taitoja toisten lasten ja aikuisten kanssa. Fotovoz (2011) listaa periaatteekseen valokuvauksen tarjoamista lapsille, joilla ei ole mahdollisuutta valokuvaukseen. Valokuvausprojektin aikana myös Casa de la Mujerin lapset saivat mahdollisuuden valokuvata. Tutustuminen valokuvaamiseen avasi lasten mielenkiinnon, jotta lapset olisivat tulevaisuudessa valmiita valokuvaamaan. Toisaalta voidaan pohdita, onko eettistä antaa lapselle mahdollisuus käyttää menetelmää, jota lapsi ei välttämättä tulevaisuudessa saa käyttää. Annoin toiminnallani erilaisen mallin aikuisille ympäristössä, jossa lapset eivät olleet ennen valokuvanneet. Toimintani ei takaa sitä, että lasten kanssa toimivat aikuisen jatkaisivat käytäntöä.

Casa de la Mujerin johtaja pyysi minua katsomaan lapsia ja kysyi uskonko, että heillä on tulevaisuutta. Katsoessani lasten ottamia valokuvia näen, että lapsilla on tulevaisuuden toivo. Kuvat viestivät elämänilosta, riemusta ja lapsen tunteiden kirjosta. Jos ihminen säilyttää toivon sekä pyrkii eteenpäin, niin hän voi onnistua selviytymään vaikeistakin olosuhteista. Lapsi tarvitsee kasvattajan tukea ja läsnä olevaa aikuista. Valokuvaamalla ja valokuvia katsomalla en muuttanut lasten elämää, mutta saatoin nähdä paloja heidän elämästään. Lasten kommentit valokuvista muuttivat käsityksiäni lasten ajatuksista. Kuvia katsoessa lapsi ja aikuinen kokivat yhteyden tunteen. Voimauttavan valokuvauksen tavoin tärkeää prosessissa oli valokuvauksen lisäksi katse ja näkemisen tapa. Valokuvien nähdään kertovan siitä, mitkä asiat, ihmiset ja tilanteet olivat kuvaajalle muistamisen arvoisia. (Voimauttava valokuva i.a.)

Chileläinen kulttuuri poikkesi suomalaisesta kulttuurista. Tapaamiset peruuntui-
vat joskus ilman syytä. Chilessä mikään ei toiminut tutulla tavalla, esimerkiksi
työyhteisön toiminta poikkesi paljon suomalaisesta työyhteisöstä. Työskentely ei
ollut suunnitelmallista, vaan asiat hoituivat ajallaan. Kehotan ulkomaanvaihtoa
suunnittelevaa opinnäytetyöntekijää valmistautumaan huolellisesti etukäteen.
On tehtävä hyvä suunnitelma, varauduttava toimimaan itsenäisesti ja valmis-
tauduttava muutoksille. Jos työympäristölle ei luo odotuksia etukäteen, niin pär-
jää varmasti. Chilessä ei kannata ottaa henkilökohtaisesti ihmisten puheita, sillä
kulttuuriin kuuluu mielipiteiden suoraan sanominen. Uskon, että opinnäytetyö-
prosessi oli hyvä ammatillisen kehittymiseni kannalta.

Opinnäytteen toteutumisen haasteeksi kaukana ammattikorkeakoulusta ja
Suomesta liittyi opiskelijatovereiden ja opettajien puuttuminen. Sain sähköpostil-
la yhteyden Suomen opettajiin ja toinen suomalainen harjoittelija Koskela antoi
minulle palautetta prosessin aikana. Ammatillista tukea myös antoi OPD:n hen-
kilökunta Casa de la Mujerissa. Koen että opinnäytetyötä toteuttaessa ulkomail-
la tulee suunnitella tarkkaan, mitä on tekemässä. Toki suunnitelmat muuttuvat
ja niihin tulee mukautua, mutta suunnittelu ja tieto harjoitteluympäristöstä etukä-
teen auttavat.

Valokuvaus oli lapsille vapaaehtoista toimintaa, enkä painostanut ketään valo-
kuvaamaan. Lapset saivat myös poistaa kuvia, joita he eivät tahtoneet säilyttää.
Lupien kerääminen aikuisilta ei ollut niin yksinkertaista kun olin ajatellut. Alue oli
illalla vaarallinen, joten jouduin poistumaan valoisan aikaan. Kaikki vanhemmat
eivät olleet tulleet hakemaan lapsia ennen kotiin lähtöäni. En saanut kaikkien
lasten vanhempien allekirjoituksia valokuvien käyttämisestä opinnäytetyössäni
ja jätin osan valokuvista pois työstäni. En julkaissut näitä kuvia internetissä. Yk-
sityisyyden vuoksi jätin kuvasivulla valokuvausympäristön nimen ilmoittamatta.
Lapsilta luvan keräsin suullisesti ja kaikki lapset antoivat minulle luvan julkaista
kuvia työssäni.

En saanut henkilökuntaa täysin ymmärtämään toimintani tarkoitusta, joten pe-
rehdytys ei ollut riittävän hyvä. Työntekijöiden mukaan toimintaan ottaminen
olisi ollut projektin kannalta antoisampaa. Olin suunnitellut toimintaa vain lapsil-

le, eikä ajatus työntekijöiden mukaan ottamisesta tullut projektin aikana mieleeni. Yhteistyössä lapset ja aikuiset olisivat oppineet toisiltaan, eikä olisi tullut turhaa vastakkain asettelua. Näin valokuvaus ei olisi keskittynyt ainoastaan lapsiin, aikuisten jäädessä työskentelyn ulkopuolelle. Tämän huomion otan oppina seuraavaa kertaa varten. Harmillista oli myös yleisön puuttuminen loppujuhlan kuvanäytöksen peruuntumisen vuoksi. Olen pohtinut, että menettikö kuvaaminen arvoaan, kun kuvat eivät tavoittaneet suurempaa määrää katselijoita. Lapset olivat toimintani kohde ja pääasia kuitenkin on, että kuvaaminen tavoitti lapset.

Sosionomi työskentelee ihmisten kanssa. Tilanteet eri puolilla maailmaa ovat erilaiset. Työyhteisöissä on erilaisia työntekijöitä, asiakkaita ja toimintatapoja. Yhteistä sosionomin työskentelyssä työpaikasta riippumatta on työn ihmisseläisyys ja kyky sopeutua erilaisiin tilanteisiin. Ammatillisen kasvun kannalta Casa de la Mujer oli hyvä opiskeluympäristö. Chilen kulttuuri poikkesi Suomesta, mutta huomasin kuitenkin jotain kulttuurien rajat ylittävää. Ihmiset ovat ihmisiä joka puolella maailmaa ja toimivaan yhteistyöhön ei ole muuta oikotietä kuin puhuminen, asioiden selvittäminen ja yhteistyö. Ihmisten kanssa työskentely voidaan kääntää myös työn voimavaraksi. Toivottavasti tulevaisuudessa opin hyödyntämään yhteistyön voiman ja antamaan myös oman osuuteni työlle.

Erilaisuudellaan jokainen lapsi rikastutti lapsiryhmää. Kameran antaminen lasten käyttöön teki lapsista täysivaltaisia toimijoita. Medialeikin (i.a. 4–6) tavoin pyrin projektin aikana muistamaan lasta kunnioittavan ja arvostavan kohtaamisen ja antamaan lapselle mahdollisuuden omaehtoiselle valokuvaamiselle. Lapset kohdattiin, heidän kuviinsa ja tarinoihinsa keskityttiin ja kukin lapsi vuorollaan sai jakamatonta läsnäoloa. Oppimisprosessi oli mielenkiintoinen ja opin lasten tarinoista paljon. Uskon että voin hyödyntää lasten antamaa tietoa tulevassa ammatissani ja toivon, että lasten kuvista oli iloa myös muille lukijoille.

LÄHTEET

- Ahonen, Timo; Lyytinen, Heikki; Lyytinen, Paula; Nurmi, Jari-Erik; Pulkkinen Lea & Ruoppila, Isto 2006. Ihmisen psykologinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Casa de la Mujer -lehti 2013. Oficina de Protecciones Renca. Gobierno de Chile: Sename.
- Comuna de Renca i.a. Informacion Renca. Viitattu 18.8.2015. <http://es.db-city.com/Chile--Santiago--de-Santiago--Renca>.
- Flickr i.a. About Flickr. Viitattu 29.12.2015. <https://www.flickr.com/about>.
- Fotovoz 2011. Que es fotovoz? Viitattu 02.03.2015. <http://www.fotovoz.org/introduccion/que-es-fotovoz>.
- Frigård, Johanna 2009. Luonnollinen lapsuus Erkki Pakkalan valokuvissa. Teoksessa Taina Erävaara & Ilona Tanskanen (toim.) Välissä: Valokuvat ymmärtämisen välineenä. Turku: Valokuvakeskus Peri, 18–32.
- Fundacion America i.a. Quienes somos. Viitattu 15.5.2015. <http://www.fundacionamerica.org/quienes.php>.
- Itkonen, Satu i.a. Mitä näemme kun katsomme kuvaa? –Osallisuutta ja uusia näkökulmia VTS-menetelmällä. Teoksessa Christa Prusskij & Tiina Salmio (toim.) Kuvien tarinat. Artikkeleita ja tehtäviä lapsen oikeuksien näkökulmasta. Plan Suomi Säätiö, 20–24.
- Kahri, Mari 2003. Lapsen arki on leikkiä II. 3–6-vuotiaat leikin maailmassa. Pienperheyhdistys RY.
- Kalliala, Marjatta 2008. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Gaudeamus.
- Karlsson, Liisa 2003. Avain osallistavaan toimintakulttuuriin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Karlsson, Liisa 2000. Lapsille puheenvuoro. Ammattikäytännön perinteet murroksessa. Helsinki: Edita.

- Karlsson, Liisa & Karimäki, Reeli 2012. Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Koivunen, Pirjo-Leena & Lehtinen, Taisto 2015. Kasvu kiikarissa. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Lehtinen, Anja-Riitta 2000. Lasten kesken. Lapset toimijoina päiväkodissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lehtinen, Kenneth 2011. Kuvaa asenteella! Vauhtia ja fiilistä. Jyväskylä: Docendo.
- Leinonen, Jonna 2011. Osallisuuden kulttuurin kehittäminen. Päivähoitohenkilöstön näkemyksiä lasten osallisuuden tukemisesta. Teoksessa Anna-Riitta Mäkitalo, Saira Nevalainen, Mikko Ojala, Tuulikki Veninen & Birgitta Vilpas (toim.) Löytöretkellä osallisuuteen. Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa II. Socca, 83–98.
- Lintunen, Martti 2007. Baabelin kuvat. Helsinki: Like Kustannus.
- Lintunen, Martti 2013. Silmä on aivojen jatke, kamera silmän. Teoksessa Tiina Lehtoranta & Martti Lintunen (toim.) Maailma jossa olen. Espoo: Prometheus kustannus Oy, 13–19.
- Medialeikki i.a. Medialeikin ohjauskirja. Viitattu 12.9.2015.
<http://www.medialeikki.fi/periaatteet/lapsilahtoisuus.pdf>
- Ministro de educacional 2014. Presentacion camara senadores. Viitattu 20.6.2015. http://reformaeducacional.mineduc.cl/wp-content/uploads/presentacion_camara_senadores_04_06_2014.pdf
- Mucca 2009. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Homma hanskassa! Päiväkodin monimuotoisuus rikkautena. Viitattu 17.7.2015.
http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/6cdb84804a1563bd951ef5b546fc4d01/3_hamma_hanskassa.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=6cdb84804a1563bd951ef5b546fc4d01
- Mäkiranta, Mari 2008. Kerrotut kuvat. Omaelämäkerralliset valokuvat yksilön, yhteisön ja kulttuurin kohtauspaikkoina. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- OPD Renca -lehti 2014. Oficina de Protecciones Renca. Gobierno de Chile: Sename.

- Pino, Carmen 2014. Sosiaalialan työntekijä Carmen Pinosin haastattelu 22.10.2014 Santiago de Chilessä.
- Prusskij, Christa i.a. Visuaalinen lukutaito on avain maailmaan. Teoksessa Christa Prusskij & Tiina Salmio (toim.) Kuvien tarinat. Artikkeleita ja tehtäviä lapsen oikeuksien näkökulmasta. Plan Suomi Säätiö, 7–11.
- Roivas, Marianne & Karjalainen, Anna Liisa 2013. Sosiaali- ja terveystieteiden viestintä. Helsinki: Edita.
- Roos, Piia 2015. Lasten kerrontaa päiväkotiarjesta. Tampere: Tampereen Yliopisto.
- Salmi-Nikander, Kirsi; Tuomaala, Saara & Tähtinen, Juhani 2009. Lapsuuden tutkimuksen monet ja monitieteiset kasvot. Viitattu 18.7.2015 http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?lan=1&page_id=216.
- Santavuori, Risto 2011. Medialeikki. Lapsi ja kamera. Viitattu 15.9.2015. http://www.medialeikki.fi/mediakasvatus/medialeikin_esitevihko.pdf.
- Savolainen, Miina 2008. Maailman ihanin tyttö. Blink entertainment Oy.
- Setälä, Päivi 2012. Lapsi kuvan takana. Erityisiä piirteitä lasten valokuvailmaisussa. Helsinki: Musta Taide.
- Svartsjö, Raili & Hellsten, Erja 2004. Lapsen varhaisen psyykkisen kehityksen erityispiirteet. Teoksessa Päivi. Pihlaja & Riitta Viitala (toim.) Eri-tyyppinen kasvatus varhaislapsuudessa, 12–33.
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2015. Varhaiskasvatus. Viitattu 23.10.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/varhaiskasvatuspalvelut>.
- Ulkoasiainministeriö 2015. Chile: Matkustustiedote. Viitattu 23.11.2015. <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=68858>.
- Venäläinen, Päivi i.a. Lasten kuvat oppimisympäristönä lapsille ja aikuisille. Teoksessa Christa Prusskij & Tiina Salmio (toim.) Kuvien tarinat. Artikkeleita ja tehtäviä lapsen oikeuksien näkökulmasta. Plan Suomi Säätiö, 37–40.
- Voimauttava valokuva i.a. Voimauttavan valokuvan menetelmä. Dialogisen näkemisen tapa työvälineenä oman itsen ja toisen korjaavaan katsomiseen. Viitattu 1.5.2015. <http://www.voimauttavavalokuva.net/menetelma.htm>.

Wass, Tuija & Valkonen, Päivi 2011. Savotan kolme pientä tarinaa. Teoksessa Anna-Riitta Mäkitalo, Saira Nevalainen, Mikko Ojala, Tuulikki Veninen & Birgitta Vilpas (toim.) Löytöretkellä osallisuuteen. Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa II. Socca, 131–138.

Yhdistyneet Kansakunnat 1989. Yleissopimus lapsen oikeuksista. Viitattu 21.10.2015. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>.

LIITE 1: Autorización

		
<h3>AUTORIZACIÓN</h3>		
<p><i>OPD Renca en conjunto con Casa de la Mujer, realizará una actividad relacionada con Los Derechos de los Niños y Las Niñas, para ello se requiere tomar fotografías realizando juegos y acciones propias de la Guardería.</i></p>		
<p><i>Luego se les invitará a los padres, madres, apoderados y la familia a ser parte de una exposición con todo lo trabajado, en esta actividad contamos con el apoyo de dos alumnas de intercambio provenientes de Firlandia.</i></p>		
<p><i>Esperamos contar como siempre con vuestro apoyo como en cada una de nuestras actividades.</i></p>		
<p><i>Yo:.....</i></p>		
<p><i>Rut:.....</i></p>		
<p><i>En mi calidad (parentesco):.....</i></p>		
<p><i>Del niño/a:.....</i></p>		
<p>AUTORIZO SU PARTICIPACIÓN EN LA ACTIVIDAD MENCIONADA ANTERIORMENTE</p>		
<p><i>Atte. OPDRenca.</i></p>		
<p><i>Firma:.....</i></p>		
		